

1. Falak és téglák

„A falak bennem vannak falak” Ország Lili1

A fentebb olvasható idézet, jól szemlélteti Ország Lili belső vívódásait, különleges látásmóddal alkotott, képein a kezdetektől érezhető a szorongás, életének korai szakaszában történő traumák egy életre megbélyegezték világnézetét. Továbbá a falak, mint építészeti alapelemek több szállal is kötődnek Ország Lili művészetéhez, különböző módokon rendre áthatják azt. A festőnő életművében számtalan építészeti vonatkozás fellelhető, mely hol városalaprajzok absztrahálásában, hol konkrét falak megfestésében mutatkozik meg. A falak nem csupán belső világának leképezései, de kapcsolódási pontot jelentenek az építészet és festészete között. A falakkal, melyek nem csak művészetében, de életében is meghatározóak voltak, már egészen korán, 17 éves korában életre szóló tapasztalásokat szerzett.

Kislánykorában, 1944-ben, a családjával együtt az ungvári téglagyár udvarán kialakított gettóba zárták, majd felrakták őket a haláltáborokba tartó vagonokra, azonban az utolsó pillanatban apja menlevelének köszönhetően Kassánál megmenekülhettek. Ebből a tapasztalatból származó szorongások és az átélt borzalmak egy életen át hatottak Ország Lilire, mely művészetében is intenzíven megtapasztalható. Az egyik első téglafalas képe a Kislány a fal előtt c. képének szorongó hangulata felidézi mindazt, amit zsidó származása miatt átélt a téglagyárban kialakított gettóban. A művészetében eleinte önálló falak, később falrendszerekké, városalaprajzokká, majd labirintusokká váltak.² Foglalkoztatta az emberi lét folytonossága, a korok egymásra rakódása, melyfajta rétegzettség festészetét is átjárja. A művész nő alkotásaiban az úttalan utak, érzékvesztő járatok mellett megjelenik az egyes elemeket összekötő Ariadné-fonál, amely a megváltáshoz való kínált segítség mitikus képeként is értelmezhető. A tervezés során olyan installáció létrehozására tettünk kísérletet, ahol Ország Lili művészete és a Kiscelli múzeum terei egymást erősítve vannak jelen, megidézve Ország Lili belső világának minduntalan visszatérő falait. Élete során a téglagyárakkal később is kapcsolatba került, számtalanszor járt a Kiscelli Múzeumban mely környékén számos óbudai téglagyár működött ekkortájt, mint például a Kiscellihez legközelebb eső Újlak Téglagyár 1. Ezek a fundamentális tapasztalások a téglafalakkal, téglagyárakkal, melyek művészetét és életét éppúgy átjárták, vezettek minket koncepciónkban a téglák használatához, annak használatával való installáció készítéséhez. Habár a kiállítási installációk készítése téglák felhasználásával nem általános, azonban korántsem újkeletű, több külföldi és hazai példa is tanúskodik az ilyesfajta installációk sikerességéről. Sokszor egyfajta posztamensként jelennek meg a téglák, de számos alkalommal előfordul, hogy csupán a téglák kerülnek kiállításra, mely a hétköznapi építőipari minőségétől megfosztva, új művészeti minőséggel felruházva mutatja be az anyagot. A téglakötések kitalálása során, szeretnénk volna, ha az nem hagyományos módon, hanem kötés nélkül készül, ezzel is lefejtve az anyag hétköznapiságát. A tervezés előtt előképeket kerestünk a legkülönbözőbb téglafelhasználásokról, melyek a kiállítás installáció tervezésekor segítették a munkafolyamatot.

2. Templomtér, mint kiállítótér

A megérkezés fontossága kiemelt jelentőséggel bír egy tér megértésében, annak érzékelésében. Konceptiónkban szeretnénk volna a templomteret eredeti feltárulásában megmutatni, így a kiállítás a kültérből megnyitott kapun keresztül közelíthető meg. A szentély így nem a bejárat, hanem a kiállítást, Ország Lili életművét összefoglaló katarzis helye. A templomtér téri megismerése ezáltal kitisztul, mellőzve minden a kiállítás befogadását nehezítő tényezőt. A tervezés során megvizsgáltuk a teljes Kiscelli Múzeum működését, annak feltárulását a látogató előtt, s a jelenlegi állapot talán több hátrányt, mint előnyt tartogat, így egy új megközelítést szeretnénk volna javasolni. Jelenleg a kerengő túlépített, zsúfolt világa, akadályozza a teljes tér befogadását, s ezzel olykor zegzugos kevéssé átlátható rendszert alakít ki a látogató fejében. A jelenlegi bejáratot megtartva két lehetőséget találtunk, az egyik a múzeum egyébként is szűkös tereit még tovább csökkenti, annak érdekében, hogy a templomig egy, az Ország Lili kiállításra ráhangolódást segítő folyosón érjünk el. A másik megoldás a múzeum többi kiállítását nem zavarja meg, viszont a templomtérig ezeken a sokféle folyosókon jutunk el, az itt ért ingerek akadályozhatják a látogatót kiállításra való átszellemülésben. Továbbá a templomtér szentélyi megérkezése, annak fordított használata érdekes térélményt szül, azonban mivel az eredeti használat pont a jelenlegi ellentettje, ezért az Ország Lili kiállítás erejéig szeretnénk megidézni ezt az állapotot. Ezek összesége vezetett minket arra a döntésre, hogy egy ajtó kinyitásával helyreállítsuk a rendet a templomtérben, így a tér feltárulása megidézi annak eredeti rendeltetését, emellett a Kiscelli Múzeum zavartalanul működhet tovább.

3. A kiállítás

A kiállítás 3 jól definiálható szakaszra bontható, melyek terenként is elkülönülnek egymástól. Az első szakasz, a megérkezés helye, rögtön az utcáról betérve, mely lehetőséget ad a formai dolgoknak, azaz jegyvásárlás és a ruhatár biztosítása itt történik. A recepciós pult szárazon rakott téglából van kialakítva, amellyel elővezetjük a különös atmoszférát, s a téгла, mint összekötő kapocs tereken átívelő jellegét erősítjük. Az alapvetően szűk térben csupán a téгла üregeibe helyezett világítás biztosítja a megfelelő fényt, sejtelmességet árasztva magából.

A templomtérbe való belépés egy teljesen más világba kalauzolja a látogatót, Ország Lili belső világába. A művész életműve, különböző korszakaira fókuszálva téglafalak zegzugos rendszerében kerül bemutatásra, melyek labirintus szerűen elhelyezkedve vezetik végig a látogatót a kiállításon. A téglafalak rendszerét úgy határoztuk meg, hogy az azonos korszakban készült képek egyszerre legyenek beláthatóak, azonban végig járva a templomteret az egész életművet megtapasztalhatja a látogató. A korszakolás alapvető eleme a koncepcióknak, lehetőség van csak bizonyos korszakokban elmerülni, de akár az egész életmű bejárható, így az életmű többféle értelmezésére biztosítunk lehetőséget. A kiállítás során a csupán a képek vannak megvilágítva, ezzel sejtelmes atmoszférát kölcsönöznek mind a falak túloldalának, mind magának a templomtérnek. A falak túloldala koncepciónkban ugyanolyan fontos, mint elülső, képpel ellátott oldala, a falak két oldala közti differenciáltság, az üresség és a kiállított kép között feszülő ellentéttel szeretnénk volna ráerősíteni a lassabb olvasható Ország Lili saját, mélyfúrászerű tapasztalásához a falakról.

A látogatónak sokszor olyan érzése lehet, hogy üres falakba ütközik, azonban a labirintus szerűen elrendezett falak csak látszólag mutathatnak zavaros képet, a térben való elhelyezésük 2 téglányi (2x25 centiméteres) raszteren alapszik. A térben való tájékozódást nehezítik, a padlóra kivetített Ország Lili idézetek, melyek változatos irányokban terelik a látogatót a falak között. Az idézetek többnyire a művész levelezéséből kerültek kiválasztásra, melyek kapcsán egy új, bensőségebb oldaláról ismerhetjük meg. A különféle irányultságú falak és idézete szövevényes rendszere az orientáció teljes elvesztését okozza, ezáltal egy különleges atmoszférájú belső világot létrehozva a templomtérben.

A kiállítás megvilágításánál célunk volt kiemelt helyzeteket létrehozni melyek jól megkülönböztethetőek a jelenlévő fénymennyiség szabályozása által, így csalogatva a nézőt a megvilágított festményekhez, grafikákhoz. A templomtérben legalább ugyanennyire jellemzőek a kevésbé megvilágított szituációk, ahol a látogató csak a nyerstéglafalakat látja, és éppen csak átsejlenek a téglák üregein a túloldalt kiállított képek, tovább fokozva a falak két oldala közti differenciáltságot, és a látogatóban a kíváncsiságot, hogy mi van a falakon túl.

„A falak mögött annyi minden titok húzódik meg; a falak félelmetesek. Egy-egy fal előtt mindig arra kellett gondolnom, hogy mi vár rám ott túl... Ezt akartam kifejezni. A szorongásaimat tehát. Mert a falak bennem voltak... Mélyen érintettek. Megtaláltam bennük mindazt, amire szükségem volt önmagam kifejezéséhez...” Ország Lili

A harmadik, egyben utolsó tér a szentély, melybe való belépés csupán a középső boltíven át lehetséges, ezzel tovább fokozva a templomtér, és annak megismerésének irányultságát. A szentélyben szintén téglából szárazon rakva egy körív található mely a születéstől a halálig végig követi Ország Lili életének legfontosabb eseményeit. A különálló, komplex rendszert alkotó falak, a szentélyben csupán egy elemre redukálódnak, mely egy elemként összesíti a templomtérben látottakat. Ahogyan egy művész életművének összegzésére, annak művészettörténeti kategorizálására is csupán a művész halála után kerülhet sor, úgy itt is csak a kiállítás végén áll össze a teljes kép, az eddig a templomtérben önállóan bemutatott korszakok a szentélyben állnak össze befejezett életművé. A szentély a sok képi és szöveges tartalommal egyszerre válik sűrűvé, de paradox módon mégis itt egyszerűsödik az 52 fal egyetlen egy fallá. Az körfalba zárt installáció a születéstől a halálig bemutatja Ország Lili életének legfontosabb eseményeit, emellett a látogatók megismerkedhetnek részletesebben is a művész korszakaival. Ezek a plusz képi és szöveges infografikák és tablók, segítik értelmezni és kontextusba helyezni a templomtérben látott alkotásokat.

A szentélyben az életmű bemutatás a muzeológiai, művészettörténeti infografikák mellett a ki nem állított képek levetítésére is sor kerülne. A vetítés célja megismerni Ország Lili kevésbé ismert oldalát, melyet jól mutatnak például „Az emberi test csodái” sorozatban alkotott grafikák. Továbbá a gyűjteményben fellelhető összes alkotás bemutatásával szeretnénk hangsúlyozni az életmű korszakokon átívelő teljességét.

4. Az installáció

Pár héttel ezelőtt ellátogattunk egy tüzelőanyag és építőipari vállalathoz, ahol lehetőségünk volt kísérletezni az installáció elemeivel; így falakat építettünk a téglákat mindenféle irányban helyezve egymás mellé és felé. Rengeteg próbálkozás után arra jutottunk, hogy a falakat, nút féderes oldalukkal a talajra helyezve, kötés nélkül készítjük el. A téglán található üregek vertikális irányultsága optikai csalódás illúzióját keltve növeli a látogató fejében a falak

robusztusságát, továbbá az üregek kiegészítő fém elemekkel lehetővé teszik a képek rögzítését. Az 52 fal, mely számossága rejtett utalás a művésznek éveire, egy-egy eleme tömör gipsz „tégla” elemre cserélődik, melyen megtalálható minden fontos adat a kiállított grafikákról, festményekről, ezáltal a háttér információ nem rátett elemként, hanem a fal részeként van jelen. A téglát nem csak Ország Lili életében fellelhető vonatkozások miatt találtuk megfelelő eszköznek az installáció létrehozásához, de falakhoz szükséges téglát, a kiállítás végén eladható, újra felhasználható, így a befektetett költség a Múzeum részéről később megtérülhet. Mivel a téglák eredeti állapotunkban kerülnek beépítésre az installációban, emiatt akár az is elképzelhető egy építőipari cég támogatásával, hogy a téglák csupán kölcsönzésre kerülnek, így csupán a szállítás költségei merülnek fel. A kiállítási installáció így 52 darab szárazon rakott, Leiertherm vagy Porotherm 30 NF téglából falazott 2,10 méter hosszú és 2,25 méter magas falakból áll össze. A kiállított képek háttérül a téglák üreges felületének ritmikája szolgál, az így biztosított transzparencia pedig lehetővé teszi a képek befogadása mellett a Kiscelli Múzeum templomterének különleges atmoszférájának az érzékelését.

Ország Lili páratlan munkásságának és a Kiscelli Múzeum különleges atmoszférájának egyedülálló ötvözte inspiratív módon hatotta át a tervezés folyamatát az elejétől kezdődően. Az installációkkal szerettünk volna egy olyan kiállítási koncepciót létrehozni, ahol az építészet Ország Lili munkássága egymás mellett, egymást erősítve van jelen. A művész munkásságában való elmélyülés, újra és újra rádőbbsentett minket arra, hogy mennyi mindent nem tudunk, és nem is tudhatunk tervezőként, ami a kurátori munkafolyamatokat illeti. Emiatt koncepciónkban szerettünk volna szabad kezet hagyni, azaz a kiállított képek mennyisége és tartalma tud változni a kurátori döntések függvényében. Habár az 52 fallal a művésznek éveire tettünk utalást, az általunk megálmodott koncepció képes igazodni, tudja szolgálni a kurátori folyamatokat, ezáltal az építészet, mint eszköz van jelen Ország Lili életművének bemutatásában.

„...ez az én labirintusom, ezen végig kell mennem, és én úgy megyek rajta végig, hogy megfestem. Borzalmas kín, de itt nem lehet megalkudni. [...] Ezt be kell járni, ennek a kapuját csak akkor zárják be, ha én már nem leszek.”

Ország Lili

5. Irodalomjegyzék:

„... a világból a fényeket...” Ország Lili levelezése, A Magyar Nemzeti Galéria kiadványai

2017/1

Földényi F. László beszéd, Árny a kövön – Ország Lili (1926-1978) életmű-kiállítás

Ország Lili idézet, <https://fidelio.hu/vizual/orszag-lili-elfeledett-tevefelvetele-kulonleges-felfedezessel-zarult-a-fidelio-kutatasa-173140.html>

Ország Lili idézet, <https://kortars-muveszeti-kerdesek.webnode.hu/orszag-lili/>

Ország Lili idézet, <https://cultura.hu/kultura/45-eve-halt-meg-orszag-lili/>